

Ана З. МАЦАНОВИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 16. 11. 2024.
Прихваћен: 27. 2. 2025.

ВРСТЕ РЕЧИ У СРПСКОЈ ГРАМАТИЦИ (1862) ДИМИТРИЈА ЧОБИЋА**

У раду ће се анализирати систематизација врста речи у *Српској граматици* (1862) Димитрија Чобића, у србистичким истраживањима неправедно запостављеној граматичкој публикацији из друге половине 19. века. У истраживању ће се најпре поћи од начина на који су у овом уџбенику речи подељене на врсте и подврсте, с посебним освртом на Чобићеву граматичку номенклатуру (допуњену калковима на немачком и латинском језику), коју гради под утицајем руске језикословне терминологије. Затим ће стање описано у наведеној граматици бити упоређено са стањем у различитим граматикама Чобићевих непосредних претходника и савременика (И. Захаријевића. П. Нинковића, Ј. Балугџића, К. Цукића, Ђ. Даничића, В. Вујића и Ј. Илића), са циљем да се истакне улога и значај Чобићевог метајезика у процесима конституисања граматичког терминосистема код Срба у 19. веку.

Кључне речи: досетејевски језик, Димитрије Чобић, граматографија, граматичка терминологија, врсте речи, калк.

1. ФАЗЕ У РАЗВОЈУ ГРАМАТИЧКОГ ТЕРМИНОСИСТЕМА КОД СРБА КРАЈЕМ 18. и у првој половини 19. века. Године 1755. најпре је митрополит П. Ненадовић прештампао *Граматики Славенскија правилноје Синтагма* М. Смотричког¹, а затим је изашла и *Росијскаја грамматика* М. В. Ломоносова. Ове две граматичке публикације имале су велик утицај на зачетке конституисања

*randjelovicana@yahoo.com; <https://orcid.org/0000-0001-7597-6647>

**Овај рад финансирао је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору број 451-03-66/2024-03/200174, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

¹*Граматики Славенскија правилноје Синтагма* М. Смотричког објављена је најпре у Јевју 1619. године. О њеном значају и утицају говоре и подаци о многобројним раним преводима, нарочито на латински језик (Нимчук 1979; Мацановић 2018: 17). Она је ушла и у основе Ломоносовљевог *Россијске грамматики* и Вукове *Писменице сербскога језика*, а од ње су полазили у изградњи својих књижевних језика Украјинци, Белоруси, Бугари и Румуни (Караца 1984: 81; Обижајева 2008: 102).

граматичке терминологије код Срба, која се везује за сам почетак 19. века и одликује се изразитом русификацијом српског граматичког термилошког регистра (Мацановић 2018: 17).

1.1. РУСИФИКАЦИЈА. Процес русификације српског граматичког термилошког регистра био је најизраженији у *Руководству к славенстјеј граматици во употребленије славено-сербских народних училишч* (1794) А. Мразовића, прве штампане рускословенске граматике код Срба, која је крајем 18. и почетком 19. века доживела више издања и била је узор многим потоњим граматографима (пре свега П. Соларићу, М. Видаковићу и Е. Јовановићу). Граматике рускословенског језика спорадично су се појављивале кроз цео 19. век, с циљем да се „неразумљивом, али богослужбеном језику Српске православне цркве да што прикладнији и потпунији опис и тиме олакша његово усвајање” (Бјелаковић 2022: 161).

1.2. СРБИЗАЦИЈА РУСКЕ/РУСКОСЛОВЕНСКЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ И ПОЈАВА КАЛКОВА. Појавом тзв. српских граматика у 19. веку² креће процес србизације руске терминологије (посебно у делима В. Караџића, Д. Милаковића, И. Захаријевића, Ј. Балугџића итд., нпр. *гласоудареније : гласоудар, гласоударење, гласоударење; наклоненије – наклоњеније – наклонење*), а с друге стране евидентан је пораст термилошких калкова са немачког (и латинског језика), често и под утицајем хрватских језикословних приручника (у делима Ј. Поповића, П. Нинковића, К. Цукића итд., нпр. *временик (Zeizwort) ’глагол’, заиме (Fürwort, pronomen) ’заменица’*).

1.3. ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА ТЕРМИНОЛОГИЈЕ И КОВАЊЕ ТЕРМИНА ДОМАЋЕГ ПОРЕКЛА. Завршна фаза формирања граматичког термилошког апарата код Срба почиње 60-их година 19. века, кад се примећује потискивање славенизама³, уплив интернационалне термилошке лексике (нпр. *конзонант, прономен, супстантив, субјек(а)т*), као и доминација термина домаћег порекла⁴ (насталих калкирањем или творбом) (нпр. *именица, заменица, означница, радница*). Ова фаза почиње са Ћ. Даничићем, а завршава се, када је у питању 19. век, са Јб. Стојановићем.

Наведене фазе најбоље илуструје еволуциони пут термилошког именовања заменица у 19. веку: *мјестоименије – местоименије – заиме – зам(ј)еница – прономен*.

1.4. КОРПУС, ПРЕДМЕТ И ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА. С обзиром на то да се *Српска граматика* (1862) Димитрија Чобића налази на међи друге и треће фазе, а да оне нису јасно омеђене и да се каткад међусобно преплићу, у раду ће се проучавати Чобићев метајезик (на материјалу термина за врсте речи) с циљем да се утврди којој групи овај културни трудбеник припада. Компаративна анализа Чобићевог терминосистема и термилошких решења његових непосредних претходника и савременика граматографа има као циљ да одговори на питање каква је његова улога у формирању граматичког терминосистема код Срба.

² Детаљније о историјату штампане граматографије код Срба в. у Мацановић 2018.

³ Термин *славенизам* у овом раду има значење које му даје Стијовић 1992.

⁴ Посебно у граматички Ј. Илића.

2. Лингвистички РЕЛЕВАНТНА БИОГРАФИЈА ДИМИТРИЈА ЧОБИЋА. Димитрије Чобић (Сремски Карловци, 1808 – Панчево, 1886) био је најпре учитељ, а затим и директор народних српских школа на подручју Банатске војне границе. Немачку школу, гимназију и богословију завршио је у Карловцима (Стојчић 1913: 130). Говорио је немачки и латински језик. *Извештај о стању српских народних школа сремске епархије за 1841. год.* каже да је са добрим успехом обучавао децу, да има добре особине, редовно иде у цркву. Његов разред је бројао 21 ученика, којима је предавао следеће предмете: *Читање Часослова, Свештену историју, Српску граматику, Рачуницу* (четири рачунске радње) и *Писање на српском језику* (Лупуровић 2022: 66). За живота је објавио 12 публикација, углавном из домена педагогије и црквеног живота.

3. СРПСКА ГРАМАТИКА Д. ЧОБИЋА. *Српску граматику* је, као своје 11. дело, Д. Чобић издао 1862. год. у Зрењанину (ондашњем Великом Бечкереку), у књигопечатњи Франца Павла Плајца. У питању је граматички уџбеник од 77 страна, писан на доситејевском типу језика, предвуковском (орто) графијом (славеносрпском ћирилицом од 36 графема). Попут многих својих претходника, Чобић ово дело посвећује свом највећем добротвору, Самуилу Маширевићу, ондашњем епископу темишварском. Окосницу ове граматике чини наука *правоговорења*, односно опис морфолошке структуре, класификација врста речи и њихове парадигме, уз спорадичне ортоепске, фонетске и прозодијске забелешке, те сасвим ретке осврте на деривацију. О морфосинтакси и синтакси у овој граматици нема речи. На самом крају, на свега 8 страница, налази се кратко поглавље о *науци правописања*, које обухвата правила за употребу великог слова, писање *јерова* и разне друге проблеме славеносрпске ортографије. Ипак, иако се да закључити да ни у овом поглављу, као ни у претходном, нема великих новина у односу на Чобићеве претходнике, ова граматика имала је значајан број пренумераната (преко 2.000).⁵

3.1. ВРСТЕ РЕЧИ У СРПСКОЈ ГРАМАТИЦИ. Попут већине својих савременика граматографа, Чобић издваја 9 врста речи одн. *части говора*⁶, које дели на *променљиве* (*veränderlich*) и *непроменљиве* (*unveränderliche*). Уз сваки термин који наводи Чобић даје контактни синоним на немачком језику, исписан готицом⁷, а врло често и на латинском језику. Чобићеви непосредни претходници и савременици користили су исту терминолошку синтагму (Милаковић, Захаријевић, Нинковић, Балугџић, Џукић и Вујић; в. Табелу 17 у Мацановић 2018: 176), а њено порекло може се тумачити на два начина: 1) као делимичан превод Мразовићевог рускословенског, односно руског термина *част*

⁵ Више о структури ове граматике, њеним узорима, питању оригиналности и рецепцији у ондашњим интелектуалним круговима в. у Мацановић 2025 (у штампи).

⁶ До 40-их год. 19. в. код већине граматографа задржан је рускословенски концепт од 8 врста речи (са груписањем именица, придева и бројева у збирну категорију *име*, и са издвајањем партиципа као засебне врсте речи – код Вука, Соларића, Поповића и Захаријевића); након 40-их год. партиципи се не издавају као засебна врста речи, а *имена* су рашчлањена на три групе, тако да је врста речи у ондашњим граматикама укупно 9 (изузимајући речце, о којима се у граматициграфији размишља, али се не формализују као засебна врста речи).

⁷ Чобићеви контактни синоними из немачког језика, штампани готицом, у овом раду су транслитеровани савременом латиницом. Велику помоћ при рашчитвању готице дугујемо др Вукашину Стојиљковићу.

слова; 2) као калк према немачком *Redetheile* или према латинском термину *partes oraciones* (Ранђеловић 2016: 473). Терминолошка синтагма *врсте речи*, такође калк, први пут је посведочена у граматичи Ј. Илића из 1860. године и до краја 19. века устаљује се код већине српских језикословаца (Мацановић 2018: 178).

Прилог 1.

**II. Кадаџ изъ гласѡва бѣваю слози, а пѣџ сло-
гѡва рѣчи, то шта ѡ рѣчѣ?**

Од Рѣчѣ ѡ изражаванѣ мѣсли какове, и дели се опетѣ на деветѣ делѡва и две части, откудаѣ и србска граматика 9 делѡва а две части говора има; а те су:

- 1) Име суштно *das Haupt- oder Nennwort, Substantivum*.
- 2) „ приложно *das Bei- oder Eigenschaftswort, Adjectivum*.
- 3) „ броително *das Zahlwort, Numerales*.
- 4) Мѣстоименіе *das Fürwort, Pronomen*.
- 5) Глаголъ *das Zeitwort, Verbum*.
- 6) Нарѣчіе *das Umstandswort, Adverbium*.
- 7) Предлогъ *das Verhältnißwort, Praepositio*.
- 8) Союзъ (свѣза) *das Bindewort, Conjunction*.
- 9) Међурѣчіе *das Empfindungswort (Aant) Interjectio*.

Одъ овыхѣ су петѣ првыхѣ чѣсти говора променљиве *veränderlich*; а четири последиѣ не променљиве *unveränderliche*.

3.1.1. Именице. Именица се у Чобићевој граматичи назива *име суштно* (*das Haupt = oder Nennwort, Substantivum*)⁸. Представља посрбљени лик руске/рсл. термилошке синтагме *име сушчествително*, коју су у различитим, додуше у мањој мери србизираним варијантама, употребљавали Чобићеви непосредни претходници и савременици: *име сушчествително* (Захаријевић), *име суштествително* (Нинковић, Даничић до 1850, Вујић 1856) и *суштествително* (Балугић). Код К. Цукића у овом значењу јавља се термин *име*, који у 19. веку има развијену полисемантичку термилошку структуру⁹. Даничић употребљава и термин *самоставна ријеч* (од 70-их година преовладаће интернационализам *супстантив*), док је термин *именица*, који је и данас у употреби, први пут забележен у граматичи Ј. Илића 1860. године (Мацановић 2018: 192).

Будући да Чобићево *име суштно* није потврђено у исцрпном језикословном корпусу 19. века, датом у Мацановић (2018: 355–366), нити у историјским речницима српскога и рускога језика, могло би се претпоставити да ова термилошка синтагма представља Чобићев индивидуализам. Међутим, трагајући за Чобићевим узорима, а имајући у виду да је Д. Чобић

⁸ *Hauptwort* 'главна реч', *Nennwort* 'именичка реч'.

⁹ Детаљније о семантичком варирању у језикословној терминологији в. у Мацановић 2018: 341–349.

био пре свега педагог, учитељ, у часопису „Школски лист” из 1858. године, првом педагошком часопису у Србији који је штампао текстове за учитеље, децу и омладину, пронађен је попис школских књига који је, према налогу Високог намесништва, обавезан за ученике II разреда основне школе, тзв. *часословце*, на подручју ондашње монархије (ШЛ 1858: 27). Међу тим књигама налазе се и два уџбеника Платона Атанацковића¹⁰ – *Прва езикословна читанка: за Србска народна училишта у Аустријском царству* и *Друга књига о езикословију и читању: за Србска народна училишта у Аустријском царству*, штампана у Бечу 1857. год., у којима Атанацковић именице назива управо именима суштиним.¹¹

3.1.2. Придеви. Придев је у Чобићевој граматичи именован као *име приложно* (*das Bei = order Eigenschaftswort, Adjectivum*)¹². И ову термиолошку синтагму Чобић је преузео од П. Атанацковића¹³, али других потврда у језикословном корпусу 19. века нема. На први поглед, рекло би се да је, као и код именовања именица, у питању посрбљени лик руске/рускословенске синтагме *име прилагателно*. Међутим, овај термиолошки облик јавља се још 1670. године у Хабделићевом кајавско-латинском речнику објављеном у Грацу (Левис/Штебих 2004: 114). Код Чобићевих пак непосредних и савремених граматографа на нашем тлу стање је шаренолико: код представника традиционалистичке струје задржао се термин *име прилагателно* (Захаријевић, Вујић до 1856) или поименичени придев *прилагателно* (Балугић), код језикословаца под утицајем немачких и латинских граматика у употреби је био термин *прилог* (Нинковић, Цукић), док термин *придев*, који је и данас актуелан, у српски граматички регистар уводи Даничић.¹⁴

У одељку о придевима, Чобић поред придевског дела синтагме *име приложно* у заградама наводи, под руским утицајем, и славенизам *качествено*: „О имену приложномъ (качественномъ)” (1862: 20), који је у језикословном терминосистему 19. века такође посведочен само код П. Атанацковића¹⁵.

3.1.3. Код именовања бројева ситуација је нешто друкчија – Чобић користи хибридно термиолошку синтагму *име бројително*¹⁶ (*das Zahlwort, Numerales*)¹⁷, попут Захаријевића, Балугића и Вујића (до 1856), иако су посведочени и облици *име бројно* (Нинковић) и *број* (од Даничића па надаље).

3.1.4. Заменице. Попут већине ондашњих српских језикословаца, и Чобић користи руски/рсл. термин *мјестоименица* (*das Fürwort, Pronomen*)¹⁸ за

¹⁰ Подаци о ауторству дати су према подацима из ЕЈ (1956: 602).

¹¹ „Оне рѣчи, кое означаваю лица, животна, предмете (ствари), зовусе суштна имена” (Атанацковић 1857а: 152); „Кое рѣчи су ту глаголи? кое имена суштна?” (Атанацковић 1857б: 246).

¹² *Beiwort* ‘при-реч, реч која се уз нешто прилаже’, *Eigenschaftswort* ‘особина-реч’.

¹³ „Качественна имена зовусе и приложна” (Атанацковић 1857а: 153); „Кое рѣчи су ту глаголи? кое имена суштна? кое приложна?” (Атанацковић 1857б: 246).

¹⁴ Треба напоменути да се термиолошке синтагме *придавна реч* и *придавно име* срећу код хрватских језикословаца крајем 18. века, већ од 1772, у описима немачког језика на хрватском кајавском књижевном језику (Левис/Штебих 2004: 114).

¹⁵ „Качественна имена зовусе и приложна” (Атанацковић 1857а: 153).

¹⁶ У Атанацковићевим језикословним уџбеницима бројеви се не помињу као категорија речи.

¹⁷ *Zahlwort* ‘бројна реч’.

¹⁸ *Fürwort* ‘за-реч’.

заменице, који је код Срба био доследно у употреби у првој половини 19. века.¹⁹ Средином 19. века код Цукића и Нинковића се јавља термин *заиме*²⁰, који представља калк према немачком облику *Fürwort*. Данашњи термин *заменице* у српску граматичку терминологију увео је такође Даничић 1850. год. (Мацановић 2018: 235).

3.1.5. Глаголи. Са изузетком термина *временик* (код Ј. Поповића и Балугџића) и *радница* (код Ј. Илића), кроз цео 19. век, па тако и у Чобићевом делу (и у делима П. Атанацковића), јавља се термин који и данас користимо – *глагол* (*das Zeitwort, Verbum*)²¹. Ова лексема у свом општем значењу 'реч, казивање уопште' води порекло из старословенског језика, а своје терминолошко граматичко значење добила је под утицајем руске литературе.

3.1.5. Прилози. Руски утицај посведочен је и у именовању непроменљивих врста речи у Чобићевој граматици. У складу са ондашњом терминолошком праксом, Чобић користи руски/рсл. термин *нарјечје* (*das Umstandswort, Adverbium*)²² који је, под утицајем Смолитског, а преко *Руководства* А. Мразовића, ушао у српски граматички терминосистем и у њему био доминантан у првој половини 19. века.²³ Термин *прилог*, који је и данас у употреби, први пут је посведочен код Даничића 1858. год. (Мацановић 2018: 287).

3.1.7. Предлози. Термин *предлог* (*das Verhältnisswort, Praepositio*)²⁴, добијен калкирањем наведеног латинског облика, у наш терминолошки систем ушао је путем руског утицаја, и доследно је употребљаван код свих граматицара у 19. веку²⁵, па и код Чобића.

3.1.8. Везници. Стару традицију руских/рсл. назива задржао је Чобић и приликом именовања везника, назвавши их *сојузима* (*das Bindewort, Conjunctio*)²⁶. Термин *сојуз*²⁷ био је доминантан у првим деценијама 19. века, када га постепено смењује његова посрбљена варијанта *сајуз* (Балугџић и Вујић до 1856), а у време када Чобић објављује своју граматику увелико је био у употреби домаћи термин *свеза* (код Захаријевића, Нинковића, Цукића и Илића). Савремени термин *везник* није забележен у српском језикословном корпусу, док се код хрватских граматографа јавља још 1812, у Старчевићевој граматици (Мацановић 2018: 292).

¹⁹ Термин *мјестоименија* користио је и П. Атанацковић: „Рѣчи, кое умѣто суштныхъ имена стое, именујусе мѣстоименія” (18576: 258).

²⁰ Термин *заиме* био је доминантан код хрватских језикословаца, а први пут је посведочен у Шушник–Јамбрешићевом вишејезичном речнику 1742. (Левис/Штебих 2004: 114), одакле су га преузели и Ш. Старчевић и В. Бабукић.

²¹ *Zeitwort* 'временска реч'.

²² *Umstandswort* 'околно-реч'.

²³ Изузетак чине облици *прирјечје* код Соларића и *приреч* код Цукића, настали вероватно под утицајем хрватских језикословника А. Релковића (1767) и Ш. Старчевића (1812), темелених на латинским и немачким узорима, који употребљавају форму *приричак*.

²⁴ *Verhältnisswort* 'однос, релација – реч'.

²⁵ „Рѣчи те зато се именујоу предлози, ербо по правилу стое предъ суштнымъ именомъ (или мѣстоименіемъ)” (Атанацковић 18576: 263).

²⁶ *Bindewort* 'веза-реч'.

²⁷ Термин је посведочен и код П. Атанацковића: „Докъ, кадъ, ако, ако и ... союжаваю слоґове међу собоѣмъ, и зато се именујоу союзи” (18576: 293–294).

3.1.9. Последњу, девету врсту речи у Чобићевој граматичи чине *међурје-чија* (*des Empfindungswort, interjekcio*)²⁸ одн. узвици. Овај термин посведочен је најпре код Ј. Поповића (1843), и може се сматрати калком према немачкој сложеници *Zwischenwort* (Мацановић 2018: 294). Код Чобићевих непосредних претходника и савременика у употреби су били различити облици – код Захаријевића руско/рсл. *междометије*, његова србизирана варијанта *међуметије* код Балугџића, а *међуметак*²⁹ код Нинковића и Цукића, док се од 60-их година 19. века јављају искључиво термини *подвик* и *усклик* (од Ј. Илића па надаље). Данашњи термин *узвик* први пут се у штампаном тексту јавља у Даничићевом *Рјечнику хрватскога или српскога језика*, објављиваном од 1880. до 1882 (Мацановић 2018: 295), мада је овај термин користио Ј. Суботић у својој граматичи из 1847, која је остала у рукопису, да означи подврсту *међуметака*.³⁰

Може се приметити да се ни код Чобића, али ни у једном тексту језикословног карактера из 19. века, не помињу *речце* као пета врста речи (Ранђеловић 2016; Мацановић 2018: 314), иако се о њима каткад размишља у оквиру неких других непроменљивих врста речи (најчешће узвика).

4. ЗАКЉУЧАК. Чобићева *Српска граматика* (1862) објављена је у време када је победа Вукове реформе сасвим извесна, у време када славенизми ишчезавају из употребе, и када се граматички и језикословни метајезик српских интелектуалних трудбеника базира, с једне стране, на интернационализмима, а с друге стране, на лексици домаћег порекла, те чак и граматографи који су до 50-их година користили руску терминологију (каткад у одређеној мери посрбљену) у наредним издањима својих граматика мењају свој терминолошки апарат у складу са актуелним тенденцијама. Ипак, Д. Чобић већински остаје доследан традиционалној, руској (често делимично србизованој) терминологији (нпр. *нарицателна имена* – заједничке именице, *сабирателна имена* – збирне именице, називи за падеже *именителни*, *родителни*, *дателни* – номинатив, генитив, датив, *положителни*, *сравнителни*, *превосходни степени* – позитив, компаратив, суперлатив итд.), а њу махом преузима из уџбеника П. Атанацковића, који су, према налогу Високог намесништва, били обавезно школско штиво за ондашње ђаке на територији данашње Војводине.

Имајући у виду Чобићево врсно познавање немачког и латинског језика, доследно бележење контактних синонима на овим језицима приликом увођења увођења сваког новог термина у своју граматичу, као и статус српског живља у Хабзбуршкој монархији, може се закључити да утицај западне провинцијенције код овог аутора постоји. Сасвим је извесно да је ондашњи учитељ био одлично упознат како са постојећим српским граматикама, тако и са немачким и латинским, али и хрватским, те је покушао да направи својеврсну компилацију формирајући свој терминолошки апарат преузимањем од различитих граматографа (понајвише од П. Атанацковића)

²⁸ *Empfindungswort* 'осећај, сензација – реч'.

²⁹ Вероватно под хрватским утицајем, где је доминирао термин *медметек* (Левис–Штебих 2004: 114).

³⁰ О овоме детаљно в. у раду А. Милановића у овом зборнику.

већ устаљене, традиционалне термине у рускословенском и славеносрпском лику, уз дискретне покушаје да своје ђаке и свој народ упозна и са немачком и латинском граматичком терминологијом.

Извори

- Атанацковић 1857а:** [П. Атанацковић], *Прва езикословна читанка: за Србска народна училишта у Аустријскомъ царству*, у Бечу, 1857.
- Атанацковић 1857б:** [П. Атанацковић], *Друга књига о езикословију и читању: за Србска народна училишта у Аустријскомъ царству*, у Бечу, 1857.
- Балугџић 1850:** I. Балукџић, *Грађа за србску граматiku. II. теоретичко-практично руководство ко основномъ наставленію у србској граматики*, Београдъ: Друштво српске словесности, 1850.
- Вујић 1856:** В. Вујић, *Србска граматика, за гимназијну младежъ Княжества Србије*, у Београду, 1856.
- Даничић 1850:** Ђ. Даничић, *Мала српска граматика*, у Бечу: Штампарија Јерменског манастира, 1850.
- Захаријевић 1847:** И. Захарієвић, *Србска Грамматика*, Београдъ, 1847.
- Илић 1860:** Ј. Илић [sic!], *Српска писменица*, у Новом Саду, 1860.
- Нинковић 1848:** П. Нинковић, *Грађа за Србску Грамматiku*, Београдъ: Друштво српске словесности, 1848.
- Нинковић 1856:** П. Нинковић, *Србска граматика за ниже гимнасијалне класе*, у Новом Саду, 1856.
- Цукић 1850:** К. Цукић, *Србска граматика за основне србске школе*, Београдъ, 1850.
- Чобић 1862:** Д. Чобић, *Србска грамматика (езикословије, Sprachbuch)*, у Вел. Бечереку, 1862.

ЛИТЕРАТУРА

- Бјелаковић 2022:** И. Бјелаковић, *Вход к писменици* П. Соларића (1831) и питање нормирања књижевног језика невуковског типа у 19. веку, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 51/1, 159–169.
- ЕЈ 1956–1971:** *Enciklopedija Jugoslavije*, М. Krleža (red.), т. 1–8, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Караџа 1984:** М. Karadža, *Izvori srpskohrvatske gramatičke terminologije – uloga i mjesto Vuka Karadžića у njenom formiranju i standardizaciji*, Sarajevo: Radovi, X, 1–330.
- Левис/Штебић 2004:** К. Lewis, В. Štebih, *Nazivi за vrste riječi у hrvatskome kajkavskome književnom jeziku*, у: Ж. Jozić, *Rasprave Instituta за hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 30, 107–119.

- Лупуровић 2022:** Д. Лупуровић, Извештај о стању српских народних школа сремске епархије за 1841. год., у: Д. Лупуровић (ред.), *Годишњак завичајног друштва „Стара Бешка”*, 5, 50–95.
- Мацановић 2018:** А. Мацановић, *Српска језикословна терминологија у 19. веку*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Мацановић 2025:** А. Мацановић, О *Српској граматичи* (1862) Димитрија Чобића, у: М. Ковачевић (ред.), *Актуелна питања историје српског језика*, Андрићград: Андрићев институт (у штампи).
- Нимчук 1979:** В. В. Нимчук, *Грамматика М. Смотрицкого – перлина давнього мовознавства*, Київ: Наукова думка.
- Обижајева 2003:** М. Обижаева, Славяно-греко-латинские основы в грамматической и административной деятельности Стефана Вуяновского, Београд: *Славистика*, 7, 160–167.
- Обижајева 2008:** М. Обижајева, Онтологија првих српских граматика (црквено)словенског језика за Србе, *Зборник Матице српске за славистику*, 74, 95–129.
- Ранђеловић 2016:** А. Ранђеловић, Називање, дефинисање и класификација непроменљивих врста речи у србистичким граматикама из 19. века”, *Српски језик*, XXI, 469–493.
- СТИЈОВИЋ 1992:** С. Стијовић, *Славенизми у Његошевим песничким делима*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Стојчић 1913:** И. Стојчић, *Знаменити земунски Срби у XIX. веку*, Земун: Штампарија И. Стојчића, 1913.
- ШЛ 1858:** *Школскій листъ*, Ђорђе Райковић (ур.), у Новомъ Саду, 1858.

Ана З. Мацановић

ЧАСТИ СЛОВ В СЕРБСКОЙ ГРАММАТИКЕ ДМИТРИЯ ЧОБИЧА (1862)

Резюме

В статье проанализирована систематизация части речи в *Сербской грамматике* (1862 г.) автора Димитрия Чобича, грамматической публикации второй половине XIX века, которой несправедливо пренебрегали в сербских исследованиях. В первой части исследования указано на то как слова распределены на части и подчасти в этом учебнике. Особое внимание уделено грамматической номенклатуре Чобича (дополненной кальками на немецком и латыни), которую он построил под влиянием русской лингвистической терминологии. Дальше в статье оформление и распределение материала, описаное в упомянутой грамматике, сопоставляется с подобным распределением в различных грамматиках непосредственных предшественников и современников Чобича (И. Захаревича, П. Нинковича, И. Балугджича, К. Цукича, Д. Даничича, В. Вуича и И. Илича), с целью подчеркнуть роль и значение метаязыка Чобича в процессах формирования грамматической терминологии сербов в XIX веке.

Ключевые слова: доситеевский язык, Д. Чобич, грамматогрaфия, грамматическая терминология, части речи, калька.